



בעין חינוכית

בעין חינוכית מספר 101, ט' בכסלו תשע"ב

האדישות הורגת...

הרב עזריה אריאל, מכון המקדש ורב בית הכנסת משכן שמואל, הר חומה, ירושלים

רקע

אחת מנבואותיו של הנביא עובדיה (שאותה אנו קוראים בשבת פרשת וישלח), מטיחה ביקורת נוקבת באדום. ביקורת שלכאורה אינה בעלת בשורה עבורנו כלל ועיקר. האומנם?

(“להכרית” וכו’). הכול כחלק מתסריט הדרגתי שלצערנו

מוכר לנו גם מההיסטוריה הלא רחוקה.

אנו קוראים בנביא וממנו לומדים על חטאי אדום. אך מה לכל זה ולנו? האם טמונה כאן גם בשורה חינוכית-

אמונית עבורי ועבור תלמידי? הרי הביקורת הנוקבת

מוטחת באדום. האם אנו קשורים באופן כלשהו למי

שקם להחריב את ישראל? מבט מעמיק יגלה כי יש אף

לנו מה ללמוד מדברי הנביא. שורש חטאם יונק מעמדה

נפשית שגם אנו צריכים להיזהר ממנה. באחת, עמדה

נפשית של אדישות כלפי צרת הזולת; עמדה נפשית של

התבוננות קרה במסך המקרין קשיים ומשברים, עת אנו

ממשיכים לשבת על הכורסה בנחת; עמדה נפשית

‘אדומית’ של אדישות, היוצרת מדרון חלקלק שמוביל

לעתים גם לעשייה נוראה.

הדרכתה של תורה ברורה. ביחסו של יהודי לחברו,

התורה מצווה אותנו לא רק להימנע מפעולה מזיקה,

אלא גם להתערב וליזום עשייה לטובתו. “לא תעמד על

דם רֵעֶךָ אֲנִי ה'” (ויקרא יט, טז), ובהשבת אבדה: “לא

תוכל להִתְעַלֵּם” (דברים כב, ג). כן באחריות על מצוות

הציבור: “והיא [=מצוות קרבן התמיד] מן המצוות

המוטלות על הציבור, ויותר על הכוהנים. ואם שמא חס

ושלום יתרשלו בה שלא להקריבם בכל יום – ביטלו

עשה זה, והשגגה נתלית על כל עדת בני ישראל

היודעים בדבר, אם יש כח בידם לתקן בשום צד” (ספר

החינוך, תא).

הנביא עובדיה מביע תוכחה קשה כנגד אדום על יחסם לצרותיו של עם ישראל בימי חורבן הבית.¹ עובדיה הנביא מאשים את אדום במדרג חטאים כלפי אחיהם יעקב:

מִחֲמַס אַחִיד יַעֲקֹב תִּכְסֹף בּוֹשָׁה, וְנִכְרַתְּ לְעוֹלָם.
בְּיוֹם עֲמַדְךָ מִנְגֵד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חִילוֹ, וְנִכְרַים
בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל יְרוּשָׁלַם יָדוּ גוֹרֵל – גַּם אֶתָּה כָּאֲחִיד
מֵהֵם. וְאַל תִּרְא בְּיוֹם אַחִיד בְּיוֹם נְכָרוֹ, וְאַל תִּשְׁמַח
לְבָבִי יְהוּדָה בְּיוֹם אֲבָדָם, וְאַל תִּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה.
אַל תְּבוֹא בְּשַׁעַר עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אֶל תִּרְא גַם אֶתָּה
בְּרַעְתּוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל תִּשְׁלַחְנָה בְּחִילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ.
וְאַל תַּעֲמֵד עַל הַפָּרֶק לְהַכְרִית אֶת פְּלִיטָיו וְאַל תִּסְגֹר
שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה.

עובדיה מפרט את חטאיה של אדום מן הקל אל הכבד: תחילה – עצם העמידה האדישה מנגד ללא התערבות למען יעקב אחיו. גם עמידה פאסיבית מנגד נחשבת בעיני הנביא כהשתתפות בחורבן. אחרי האדישות באה גם השמחה בלב לאידם של ישראל שממשיכה ומתגלה באופן מילולי, בדיבור של שנאה, בסגנון של “מגיע להם” (“יתגדל פיך”). כל זה – עדיין מרחוק. לאחר מכן אדום מתקרבת (“אל תבוא בשער עמיי”) לראות את צרת ישראל; שולחת ידה בביזה (“תשלחנה בחילוי”), ולבסוף גם משתפת פעולה באופן אקטיבי עם ההרג ועם הרצח

1 בשולי הדברים יצוין כי לא מדובר (לפי רוב המפרשים) על חורבן בית שני על ידי אדום-רומא, אלא על חורבן הבית הראשון על ידי בבל, שבו לכאורה לא היו האדומים מעורבים! ובכל זאת הנביא מותח ביקורת על אדום. ללמדנו שיש תביעה גם כלפיהם אף כי לא היו מעורבים בפועל.

לאכפתיות וליציאה מהאדישות למען תיקון עולמו של הקב"ה. אין הדבר קל: מצד אחד, הנערים מוגבלים ביכולתם לסייע ואנו מכוונים אותם להתמסר ללימודים ולפתח את אישיותם הפרטית, וכמובן גם שלא להרצין יתר על המידה טרם זמנם. מצד שני, הם שומעים כמונו על מצוקות החברה ועל שלל נושאים שעל סדר היום הציבורי ואסור שיהיו אדישים אליהם. האדישות, גם אם מתוך ייאוש ביכולתי לפעול בסגנון "מה כבר אני יכול לעשות", עלולה להקהות חושים וליצור השלמה נפשית עם המתרחש.

מה ניתן לעשות? עלינו לשנן להם: "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה". עלינו לחנך את צעירינו לתרום את חלקם אף אם לא יביאו בכך למהפך מוחלט; להראות התעניינות אמיתית בנעשה מסביב ולהתגייס לעשייה במידה ובמשקל. דוגמאות לעשייה חינוכית: להקדיש זמן מדי פעם, ולו גם למספר דקות, לשיחה כיתתית על נושא ציבורי. כהורים, אפשר לשתף את הילדים בידיעה על הוראת הקבע של משפחתנו לצורכי צדקה ולשתף את כל המשפחה במצווה ובחסד. הכיתה הולכת לביקור בכותל? אפשר להנחותם להביא מטבעות ולדבר על חשיבות הצדקה הקודמת לתפילה. נקלענו לסביבה של הפגנה? נספר עליה ועל מטרותיה, שכמעט תמיד הן לפחות ראויות לדיון. כך נטפח ערנות ואכפתיות, שבעזרת ה' תבואנה כעבור שנים למימושן המלא כיהודים רגישים העמלים לתקן עולם במלכות שדי.

בימינו יש לפסוקים אלו משמעות רחבה הרבה יותר מאשר נוכח מפגש אקראי בחמור תועה על אם הדרך. בעידן הכפר הגלובלי אנחנו נחשפים לבעיות רבות בארץ ובעולם, וכמות המצוקות הנמצאת בעיתון יומי יכולה לפרנס את "שיחות הסלון" למשך שנה שלמה בעיירות של פעם. בד בבד עם שיטפון המידע האופף אותנו, גדלות מצד אחד האפשרויות לעזור, אך מצד שני עלולה לגדול האדישות. עלינו לחנך ולהתחנך לרגישות ולמעורבות, בסוגיות פנימיות כמו גם בסוגיות עולמיות. השפעתו של כל אדם יכולה להגיע למעגלים רחבים ובלחיצת כפתור ניתן להעביר מסרים לכל קצווי תבל. אולי לכך התכוונו חז"ל (שבת נד, ב) באומרים: "כל מי שאפשר לו למחות בכל העולם כולו [ולא עשה כן] – נתפס על [עוונות] כל העולם כולו".

כל אחד מאתנו יכול וצריך לבחור לעצמו אפיק פעולה מסוים, על פי נטיותיו ויכולותיו, ובערוץ הזה לעמול על תיקונו של עולם. אין צורך לחפש דווקא "מה הכי חשוב" ו"מה הבעיה הכי בוערת" (ואגב כך להתווכח עם השכן שבחר משהו פחות חשוב, לדעתו), אלא מה הכי מתאים לי: במה אני מוכשר, למה אני נוטה ומה אני מסוגל לעשות על הצד הטוב ביותר. האחד – במעשה ממש, השני – בתרומה כספית קטנה, השלישי – בהבעת עידוד ותמיכה מילולית באמצעי התקשורת השונים, והרביעי – בתפילה.

אם ננסה לתרגם זאת לשפתם של ילדינו ותלמידינו, עולה כי מוטלת עלינו המשימה של חינוך שיטתי

הרהורים חינוכיים

1. החשיפה האין-סופית לשפע אסונות ומשברים מכל העולם, שהתקשורת מכניסה לתוך כל סלון – תורמת לאדישות ולניכור כלפיהם. מה ניתן לעשות כדי לשקם ולהעצים את תכונת הרגישות ואת הרצון לפעול – של עצמנו ושל תלמידינו? האם הדרך היא לתאר בפניהם עוד אסון ועוד אסון, בצבעים מזעזעים? כיצד ראוי לפעול?
2. בדורנו, עודף הצפייה בתכניות בדיוניות המלאות בגירוים, מפתחת אדישות גם כלפי אירועי אמת חדשותיים שאינם בדיון. כיצד ניתן לפתח תודעה נפשית שיוצרת אבחנה בין מתח מלאכותי ובין מציאות חיים אמיתית?
3. דבריו של הרב עזריה קוראים לנו לא רק להתעורר מהאדישות אלא גם מלמדים אותנו לחפש בהפטרה (אשר נדמית לעתים כלא קשורה אלינו) – את המשמעות האישית. מה צריך לעשות כדי לטפח תכונה זו אצל כולנו?

ניתן לעשות מנוי על דפי "בעין חינוכית" ללא עלות. נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il